

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI OSHIRISHNING INNAVATSION MODELINI YARATISH

Jumanova Fatima Uralovna

Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim metodikasi

kafedra mudiri p.f.n. dotsent

jumanovafatima@gmail.com tel: +998006914

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirishning bir qancha modellari, o'qituvchilik kasbi, pedagoglarga hos bo'lgan shaxsiy va kasbiy sifatlar va ularni amalga oshirish usullari haqida atroflicha fikr yuritilgan bo'lib, zamonaviy va innavatsion texnologiyalardan foydalangan holda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahoratlarini amalga oshirish modellari haqida xulosa va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, kasb, mahorat, bilim, malaka, ko'nikma, innavatsion, zamonaviy, model, kompetent, texnologiya, islohot, raqobat, muhit, yondashuv, tajriba, pedagog, standart, shaxsiy, kasbiy, sifat, metod.

Аннотация: В данной статье подробно рассмотрено несколько моделей повышения профессиональной компетентности будущих учителей, педагогической профессии, личностных и профессиональных качеств педагогов и методы их реализации с использованием современных и инновационных технологий, даны выводы и рекомендации. о моделях реализации профессиональных навыков будущих учителей.

Ключевые слова: педагог, профессия, навык, знание, компетентность, умение, инновационный, современный, модельный, компетентный, технология, реформа, конкуренция, среда, подход, опыт, педагог, стандарт, личностный, профессиональный, качество, метод.

Abstract: In this article, several models of improving the professional competence of future teachers, the teaching profession, the personal and professional qualities of pedagogues and the methods of their implementation are discussed in detail, using modern and innovative technologies. conclusions and recommendations are given about the models of implementation of professional skills of future teachers.

Keywords: teacher, profession, skill, knowledge, competence, skill, innovative, modern, model, competent, technology, reform, competition, environment, approach, experience, pedagogue, standard, personal, professional, quality, method.

Jahon ta'lim tizimidagi islohotlar va ta'lim bozorida raqobat muhitini shakllanishi mutaxassislar tayyorlash tizimini kompetentli yondashuv asosida tashkil etish va ta'lim standartlarida belgilangan kompetensiyaviy talablarni

uzluksiz takomillashtirishni taqozo etmoqda. Xalqaro tajribaga ko‘ra pedagoglarning kasbiy va metodik kompetentligi, jumladan, ta’lim jarayonini amalga oshirishning eng maqbul metodlarini, samarali modellarini ishlab chiqish, innovatsion ta’lim muhitini tashkil etish va amalga oshirishning metodik ta’minotini takomillashtirishga alohida ehtiyoj tug‘ilmoqda. Mazkur jihat bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda innovatsion modeleni yaratishni taqozo etadi.

Ta’lim jarayonini tashkil etishda ta’lim shakllari va metodlarini modernizatsiyalash, metodik kompetentlikni shakllantirish usullarini, ilmiy asoslarini ishlab chiqish, shuningdek, pedagoglarning metodik kompetentligini shakllantirishning zamonaviy metodik tizimini ishlab chiqish va uni amalga oshirishning pedagogik sharoitlarini belgilash, o‘quv materiallarini mazmunan takomillashtirish zaruriyati yuzaga kelmoqda. Mazkur zaruriyatdan kelib chiqib, innovatsion yondashuv asosida rivojlantirish texnologiyalari joriy etish, kasbiy kompetentlikni shakllantirishga yo‘naltirilgan fanlarni o‘qitish metodikasi va didaktik vositalarini ishlab chiqish talab etiladi. Respublikamizda ta’lim tizimini isloh qilish va ta’limning xalqaro andozalarga to‘liq mosligini ta’minlash maqsadida izchil va keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda ta’lim jarayoni samaradorligini oshirishga qaratilgan yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni kasbiy faoliyatga tayyorlash amaliyotiga joriy qilish uchun ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda innovatsion modeleni yaratishni ko‘rsatmoqda. Ta’lim tizimidagi zamonaviy o‘zgarishlar, o‘qituvchining metodik kompetentligi hamda kasbiy qobiliyatini izchil va muntazam rivojlantirishni taqozo etmoqda. Oliy ta’lim muassasalarida innovatsion faoliyatning subyekti o‘qituvchi va uning shaxsiy imkoniyati hisoblanadi. Bunda o‘qituvchi shaxsining ijtimoiy-madaniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari yuksak ahamiyatga molik bo‘ladi.

“Kompetentlik” tushunchasi ta’lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik noan’anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o‘zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o‘zaro munosabatlarda yangi yo‘l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to‘la ma’lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalikni anglatadi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo‘nalish bo‘yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o‘zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o‘rganishni, muhim ijtimoiy talablarni angelay olishni, yangi ma’lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o‘z faoliyatida qo‘llay bilishni taqozo etadi.

M.G.Davletshin o‘z izlanishlarida o‘qituvchi qiyofasida aks etishi zarur

bo'lgan shaxsiy va kasbiy sifatlarni yaxlit majmua tarzida quyidagicha ifodalaydi:

1. O'qituvchining shaxsiy xislatlari (bolalarni yaxshi ko'rish, ularni sevish; amaliy- psixologik aql-farosatlilik; mehnatsevarlik; jamoat ishlarida faollik;

mehribonlik; kamtarlik; odamiylik, dilkashlik; uddaburonlik, mustahkam xarakterga ega bo'lish; o'z bilimini oshirishga intilish).

2. Kasbiga xos bilimlarga egalik (ta'lim va tarbiya jarayoni mohiyati bilan uning maqsad va vazifalarini tushunishi; psixo logiya asoslarini, yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya asoslarini bilishi; etnopsixologik bilimlarni egallashi; hozirgi zamon pedagogikasi asoslarini va uning metodologiyasini bilishi; maktab yoshidagi bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlarini tushunishi; o'z fanini

o'qitish metodikasini bilishi; o'quvchilarga tarbiyaviy ta'sir etishning samaradorligini bilishi; ota-onalar va jamoatchilik bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning mazmunini bilishi).

3. O'z kasbiga xos xislatlarga egalik (milliy qayta qurish mafkurasi bilan mustaqil davlat mafkurasini tushunishi; zamonaviy maktabda olib boriladigan o'quv-

tarbiya jarayonida umuminsoniy boyliklar, milliy an'analar va urf-odatlarining ahamiyatini tushunishi; o'qituvchining kuzatuvchanligi; o'z diqqat-e'tiborini taqsimlay olishi; pedagogik fantaziya (xayol)ning rivojlanishi; o'ziga tanqidiy munosabatda bo'lishi; o'zini qo'lga ola bilishi, o'zini tuta olishi; pedagogik takt; nutqning emotsional ifodalanishi).

4. Shaxsiy-pedagogik uddaburonligi (dars mashg'ulotlari uchun zarur materiallarni tanlay bilishi; o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqara olishi; ta'lim va tarbiya jarayonida o'quvchilar ongining taraqqiy etib borishini istiqbolli ravishda rejalashtira olishi; pedagogik vazifalarni shakllantirish va tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishni bilishi; bolalar jamoasiga rahbarlik qilishda o'z faoliyatini rejalashtirishni bilishi; o'quv maqsadlarini rejalashtira olishi; o'zini ta'lim-tarbiya ishlariga tayyorlanish tizimini rejalashtira olishi).

5. Tashkilotchilik malakalariga egalik (bolalar jamoasini uyushtira bilishi; turli sharoitlarda bolalar jamoasini boshqara olishi; bolalarni biror narsaga qiziqtirib, ularni faollashtira olishi; amaliy masalalarni hal etishda o'zining bilim va tajribalarini ustalik bilan tez qo'llay olishi).

6. Kommunikativlik malakalariga egaligi (bolalarni o'ziga jalb etishni bilishi; bolalar va ota-onalar bilan maqsadga muvofiq pedagogik munosabatni tartibga solishni bilishi; bolalarning jamoalararo va jamoa ichidagi o'zaro munosabatlarini tartibga solishni bilishi; bolalar va ota-onalar bilan tashqaridan aloqa bog'lashni bilishi).

7. Gnostik malakalarga egaligi (bolalarning asab-psixik taraqqiyoti darajasini aniqlay bilishi; o'zining tajribasi va pedagogik faoliyati natijalarini tanqidiy tahlil qila olishi; boshqa o'qituvchilarning tajribalarini o'rganib, undan (nazariy va amaliy

tomondan) to'g'ri xulosa chiqara olishi; psixologik va pedagogik adabiyotlardan foydalanishni bilishi; o'quvchilarni to'g'ri tushunib, ularning xulq-atvori sabablarini

tushuntirishni bilishi).

8. Ijodiy xislatlarga egalik (pedagogik mahoratni takomillash-tirishga intilishi; o'quvchilarni tarbiyalash dasturini ishlab chiqish va uni amalga oshirish qobiliyati; o'zini o'quvchi o'rniga qo'yib, bo'lib o'tgan hodisalarga uning nazari bilan qaray olishi; avvalgi voqyea-hodisalar va tarbiyalanuvchi shaxsiga yangicha qaray olish qobiliyati; o'zining o'quvchiga pedagogik ta'sir natijalarini oldindan ko'ra bilishi.

Oliy ta'lim muassasalari o'quv-tarbiya jarayonining umumiy tamoyillari va bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini ta'minlashning samarali metod va vositalari A.A.Abduqodirov, N.N.Azizxo'jayeva, F.R.Yuzlikayev, V.N.Bespalko, shaxs faoliyatining motivatsion muhitini yaratish hamda takomillashtirishning nazariy masalalari R.Z.Gaynutdinov, P.A.Rudik, M.G.Davletshin, Sh.E.Kurbanov, S.L.Rubinshteyn va N.F.Talizinalarning ilmiy ishlarida tadqiq etilgan. O'qituvchilarini tayyorlashni takomillashtirish muammolari A.I.Vorobyev, B.A.Nazarova, P.T.Magzumov, T.A.Malenko, N.A.Muslimov, U.N.Nishonaliyev, N.Sayidahmedov, O'Q.Tolipov, A.R.Xodjabayev, J.A.Xamidov, O.X.To'raqulovlar va boshqa pedagog olimlar tomonidan tadqiq qilingan.

Xorijiy mamlakatlar olimlari G.Spenser, B.Blum, R.Mohan, H.Miyakawa, Y.Xuqin kabi olimlar ta'limda ijodkorlik, pedagoglarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish, kompetentlik masalalari, kasbiy-metodik yetuklik muammolari, pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish hamda rivojlantirish nazariyasi bo'yicha tadqiqotlar olib borishgan.

Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, bo'lajak o'qituvchi kasbiy qiyofasida aks etishi lozim bo'lgan mazkur sifatlar ularning nafaqat o'quvchilar bilan o'zaro aloqaga kirishishlarida aks etib qolmay, shu bilan birga atrofdegilar bilan munosabatlarida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'rinib turibdiki, mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi va pedagogik mahorati unda nafaqat kasbiy bilimlarni kerakli darajasini, balki, psixologik tayyorgarlikni, o'zini-o'zi va o'quv-

tarbiya jarayonini boshqarish, o'zini kerakli faoliyatga yo'naltirish, kasbiy, ma'naviy, jismoniy va shaxsiy imkoniyatlarini kerakli sharoitda qo'yilgan masalani hal etishga to'g'ri yo'naltira bilish kabi kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishni nazarda

tutadi. Chunki, aynan shu ko‘nikmalar kasbiy tayyorgarlikning shakllanishidagi zaruriy fenomenlar sifatida baholanadi. Yuqorida qayd etilganlardan ko‘rinib turibdiki, pedagogika oliygohlarida mutaxassislar kasbiy tayyorgarligi, pedagogik mahoratini shakllantirish dolzarb ijtimoiy ahamiyatli muammo hisoblanadi.

Yuqoridagilardan ko‘rinadiki, pedagogning mutaxassis sifatida aniq maqsad, intilish asosida pedagogik jarayonni takomillashtirish, pedagogik jarayon samaradorligini, o‘zining ishchanlik faolligini oshirish, izchil ravishda yangilanib

borayotgan pedagogik bilimlarni o‘zlashtirish, ilg‘or texnologiya, metod hamda vositalardan xabardor bo‘lish, faoliyatiga fan-texnikaning so‘nggi yangiliklarini

samarali tadbiq etish, kasbiy ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish, yangi innovatsion odellarni yaratish, salbiy pedagogik nizolarning oldini olish, bartaraf etish choralarini izlash yo‘lida olib boradigan amaliy harakati uning o‘z ustida ishlashini ifodalaydi. Pedagoglarning o‘z ustilarida izchil, samarali ishlashlarida faoliyatga loyihali yondasha olishlari qo‘l keladi.

Xulosa shuki, ta‘limni bunday shaklda tashkil etish har bir bo‘lajak o‘qituvchilarga imkon qadar individual yondashishni, uning shaxsini hurmat qilishni, unga ishonch bildirishni taqozo etdi. Innovatsion yondashuv asosida tashkil etilgan ta‘lim o‘qitish jarayonining ishtirokchilari, pedagog-talaba, talaba-talaba, talaba-talabalar guruhi, talaba-talabalar jamoasi tarzida o‘zaro hamkorlikda bilim olish, kasb ta‘limi o‘qituvchisi sifatida kamol toptirishlari uchun qulay pedagogik shart-sharoitni yaratish zaruriyatini ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami. –T., 2017.
2. Muslimov N.A. va boshqalar. Kasb ta‘limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi // Monografiya. –T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti. 2013.
3. Mannonov J.A. Innovatsion yondashuv asosida bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirish texnologiyalari: ped.f.f.doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. avtoreferati. –T.: 2020.
4. Shodiyeva M.J. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari malakasini oshirish tizimining o‘quv-metodik ta‘minotini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori diss. (PhD). –T.: 2019.
5. Mannopovna, J. O., Uralovna, J. F., & Rahmatullayevna, M. S. (2020). Formation of artistic perception of future teachers. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(6), 518-526.

6. Маҳкамов, У., Жуманова, Ф., & Равшанов, Ж. (2020). БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БОШҚАРИШГА ТАЙЁРЛАШ. *Academic research in educational sciences*, (3), 815-830.
7. Жуманова, Ф. У., & Жабборова, О. М. (2020). УЧИНЧИ РЕНЕССАНС ДАВРИДА БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ. *Academic research in educational sciences*, (4), 238-243.
8. Жуманова, Ф. У., & Мирзарахмонова, Ш. М. (2021). Дуал таълим ва унинг имкониятлари. *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 122-124.
9. Jumanova, F. U., & Alfayzov, S. A. (2021). Boshqaruv ilmiga sharq mutafakkirlarining ilmiy qarashlari. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 57-62.
10. Jumanova, F. U. (2020). Jabborova OM PRIMARY EDUCATION IN THE THIRD RENESSANCE. *Academic Research in Educational Sciences*, 1(4), 238-243.
11. Abdullayevna, G. G. (2023). Importance Of Pictures Based On Fairy Tales In Spiritual And Moral Education Of Preschool Children. *Academia Science Repository*, 4(6), 289-292.
12. Gaynazarova, G. A. (2023). OTA-ONA QARAMOG 'IDAN MAHRUM BO'LGAN BOLALAR MA'NAVIYATIDA IJTIMOIIY MUHITNING TA'SIRI. "GERMANY" MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS, 9(1).
13. Artikova, N. S., & Jumanova, F. U. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirish (PIRLS) misolida. *Образование и наука XXI веке*, 1(19), 455-460.
14. Jumanova, F. U., & Artikova, N. S. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirishning ilmiy asoslari. *Образование и наука в XXI веке*, 3(20), 389-396.
15. Artikova, N. S., & Jumanova, F. U. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quvchilarida o'qish savodxonligini rivojlantirish (PIRLS) misolida. *Образование и наука XXI веке*, 1(19), 455-460.
16. Jumanova, N., & Abirqulova, S. (2022). O'SMIRLIK DAVRIDA AGRESSIV HOLATLAR RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK JIHATLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 2(4).
17. Jumanova, F. U., & Sayurova, A. M. (2022). WHY CREATIVITY IS THE MOST IMPORTANT QUALITY YOU HAVE. *Scientific progress*, 3(3), 474-476.

18. Жуманова, Ф. У., & Назирова, Г. К. (2021). Мактаб ўқувчиларида соғлом турмуш тарзини ривожлантиришнинг психологик–педагогик омиллари. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 27-32.
19. Jumanova, F. U., & Allayorova, S. U. (2021). O'QUVCHILAR NUTQIY MALAKASINISINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODI VA ERTAKLARDAN UNUMLI FOYDALANISH. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 74-80.
20. Жуманова, Ф. У. (2022). КОМПЕТЕНЦИИ, НЕОБХОДИМЫЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЮ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В НОВЫЙ ПЕРИОД ПРИМИРЕНИЯ: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.012> Жуманова Фатима Ураловна Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Кафедра педагогики и психологии дошкольного образования, Доцент, кандидат педагогических наук. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (10), 115-122.
21. Uralovna, J. F., & Mirzabekovna, S. A. (2022). How to develop critical thinking in children. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(5), 4-6.
22. Uralovna, J. F., Mannopovna, J. O., & Zoirovna, T. F. (2022). PEDAGOGIK TA'LIM KLASTERI ASOSIDA BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARNING KASBIY KO 'NIKMASINI AMALIY SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY XUSUSIYATLARI. *RESEARCH AND EDUCATION*, 1(1), 206-211.
23. Жуманова, Ф. У. (2022). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БОШҚАРИШ. *Архив научных исследований*, 2(1).